

BALLART, Pere (2009): *Obra vista*. Palma de Mallorca: Objeto Perdido, 189 p.

El 1927 Gottfried Benn va respondre una enquesta sobre l'opinió que li mereixien les crítiques que havien rebut les seves obres, i per més que se sentís satisfet del ressò que havia tingut la seva poesia, establia una distinció entre la crítica teatral de qualitat, per la seva objectivitat i especialització, i la feina dels ressenyistes de conferències i poesia, que era realitzada per *amateurs* «sense cap mena de coneixement en la matèria». Evidentment, la primera falta de responsabilitat era atribuïble als directors dels diari que encarregaven aquesta tasca a gent poc preparada, però també tenien una part de culpa aquells «grafòmans» que es veien en cor de donar la seva opinió sobre qualsevol gènere i obra. A la crítica literària se li reserven unes quantes tasques que la caracteritzen com a disciplina científica, la lectura, descripció, interpretació i valoració d'una obra concreta, les quals acaben determinant la naturalesa de les dues grans variants que existeixen: mentre que la crítica acadèmica pren un caràcter més

Estudis Romànics [Institut d'Estudis Catalans], Vol. 33 (2011), p. 381-487

hermenèutic, la crítica periodística accentua la tasca descriptiva i judicativa pròpia de la ressenya de diari. Si faig aquestes consideracions inicials a propòsit d'*Obra vista* (Objeto Perdido, 2009) de Pere Ballart és perquè aquest volum aplega cronològicament trenta-set textos escrits i publicats al llarg de deu anys, entre 1996-2006, en forma de ressenyes aparegudes a la revista *Quimera*, aleshores dirigida pel professor de filologia espanyola de la Universitat Autònoma de Barcelona Fernando Valls.

Fins a cert punt, el recensor d'un mitjà de comunicació ha d'atenir-se a l'actualitat literària, sense deixar de tenir en compte els propis gustos personals, i també els suggeriments de la revista per a la qual escriu, és per aquesta raó que trobem editorials diferents representades en aquestes pàgines, sense fer distinció entre petits segells, grans grups de publicacions, i projectes impulsats per una fundació o entitat pública d'arreu de l'estat. Són vint les diferents cases editores representades que han publicat poesia en castellà, per bé que les empreses més importants d'aquesta època (Tusquets, Visor, Pre-Textos i DVD) són les que han aconseguit una major atenció, pel fet d'haver editat els poetes més destacats del moment. La majoria d'informes inclosos a *Obra vista* s'ocupen de poesia castellana, encara que en un apèndix final s'inclouen els set textos que informaven de l'obra de poetes d'altres llengües: de Browning a Brossa, de Hardy a Stevens. A part de l'interès particular d'un títol concret, o del coneixement de l'obra d'un autor, la lectura d'*Obra vista* també ens permet prendre el pols d'un moment força important de la història de la literatura espanyola postmoderna, un període en què s'estava transformant un paradigma líric concret, i també els mateixos anys que de forma més crua es lliurava una dura batalla que oposava dues tendències de la poesia d'aquest moment: els poetes de la *otra sentimentalidad* (sota el paraigua de la poesia de l'experiència moral) s'oposaven personalment i literàriament a la poesia del silenci.

Ballart està al corrent d'aquests conflictes estètics com ho fa palès al llarg d'aquestes ressenyes, però no pren partit per cap d'aquests dos bàndols, i per això denuncia aquells que busquen un pretext «para entablar otra batalla más en esa duradera guerra —que no lo es menos que otras, por desgracia, igual de estériles pero más cruentas— contra una presunta facción» (p. 49). Lluny d'advocar per allò que no considera una idea efectiva de poema, aquest professor de retòrica i teoria de la poesia, desimboltament i amb els prejudicis justos, decideix opinar sobre els llibres de diferents dels principals poetes alineats (o no) deixant-se guiar pel seu propi gust, per unes idees constants sobre la poesia i sobre els requisits artístics que ha d'acomplir un bon poema, i pel resultat final, més enllà de les relacions personals o de les conveniències socials. En aquell moment, Ballart ens fa notar que dos dels principals autors de cada estètica (Sánchez Robayna i García Montero) assajaven modes més propis de l'opció oposada, i alguns dels poetes que treballaven dins de cada proposta lírica queien en un cert amanerament d'estil. És per aquesta raó que moltes d'aquestes ressenyes recullen l'instant en què una part d'aquests poetes de «l'experiència» prenen una via més metafísica, una deriva en forma de tercera via transcendent: partint d'un realisme urbà, anecdòtic i experiencial, evolucionen cap a tesis més pròximes a la poesia de la llum i del silenci. El grup que formen Carlos Marzal, Vicente Gallego, Miguel Ángel Velasco i Antonio Cabrera —tots ells nascuts o residents al País Valencià o a les Illes Balears— proposa una poesia més hímica, estàtica, simbòlica i barroca que els permet fugir de l'amanerament, i cinc dels seus llibres van ser ressenyats des de les pàgines de *Quimera*.

Encara que es puguin discutir, en cada cas, l'encert o no de l'opinió del crític, i cada lector pugui discrepar dels als judicis que ofereixen els textos d'*Obra vista*, Ballart deixa que deduïm a través dels seus escrits quina és la teoria de la poesia que aplica rigorosament per tal de proposar-nos una visió coherent i objectiva al llarg d'aquests deu anys d'exercici analític, sense necessitat, és clar, que tinguem en compte els dos títols on l'havia exposada teòricament, *El contorn del poema* (1998) i *El contorno del poema* (en la versió revisada i adaptada al castellà de 2005). Ballart prefereix els poemes que es proposen mostrar algun aspecte de la condició humana de manera intel·ligent, i amb claredat d'estil, la qual no està pas renyida amb la complicació metafòrica de l'expressió. El crític valora les creacions verbals rotundes que s'imposen per so i sentit al lector, ja que la feina dels poetes consisteix en «hacer que las palabras del idioma, en una feliz combinación, sean por sí mismas memorables» (p. 37). El gran perill que corre el poeta, però, és el de no aconseguir concretar els temes poèticament, ja que aquestes

seran les peces menys punyents i menys imaginativament memorables; la clau, sens dubte, consisteix a animar artísticament aquests assumptes a través de diferents estratègies retòriques o ficcionals. És clar que prendre com a pretext una circumstància massa local només assegura un poema menor; d'altra banda, l'abstracció desvinculada d'una experiència particular que concreti la reflexió lírica allunya els versos dels lectors. De la mateixa manera, cal que el poema també eviti la simple anècdota autobiogràfica i l'excessiva impregnació sentimental dels temes, de tal manera que el problema que cal que resolgui el creador consisteix en «cómo trascender lo biográfico, sin ser por ello balbuciente o críptico, o pedestre» (p. 53).

Per bé que comenta l'*opera prima* de més d'un poeta, la majoria d'autors a què s'enfronta el teòric català són creadors madurs i amb una trajectòria dilatada i coherent. Potser per aquesta mateixa raó, i pel fet que molts hagin trobat un estil propi o una veu que els personalitza i els distingeix dels altres, Ballart posa especial èmfasi en el fet de recomanar abstenir-se de la repetició d'un mateix recurs que eviti la monotonia i deixi percebre la versatilitat tècnica i imaginativa d'un escriptor concret. Tot seguint Frost reclama que el poema no escrigui a favor del seu estil, i adverteix dels riscos que corren els estils massa personals, quan el poeta es lliura «de forma completamente manierista a una imitación de los atributos más epidérmicos de su propia escritura» (p. 115). Ballart sempre prefereix una actitud crítica a una postura autoindulgent i enyorívola, tant pel que fa a l'estil com al to; per aquest motiu celebra aquells volums que aconsegueixen encertar l'actitud lírica justa, ja que eviten l'exageració de to i propicien una adequació de l'actitud poètica al tema. L'autor d'*Obra vista* considera que és un vici poètic nociu per al poema l'exageració de les opinions o dels sentiments, és per això que una de les empreses més importants del poeta actual és la de fer creïble un to i una veu a través de coherència i versemblança: l'excés de confiança i de certesa de l'escriptor l'exposen a l'egoisme i l'aïllament, atès que la contemporaneïtat requereix una certa sordina (p. 39). El teòric barceloní critica els poemes buits i increïbles —perquè acaben essent dolents—, sempre destaca la unitat de to de l'obra, i valora l'absència «de esa afectación que tan inseparable parece de los poetas que ahuecan la voz para así dárselas de más originales, de terribles dislocadores de la lengua o bien de proféticos chamanes de un destino colectivo» (p. 108). En conclusió, en poesia sempre cal evitar dos perills: «el del poema enfático y abstruso, el del vacuo registro de vivencias» (p. 26).

Un dels aspectes sobre els quals posa més èmfasi aquest professor de retòrica és en l'efecte del conjunt de l'obra sobre el lector, i en la presentació, distribució i dosificació de la informació i dels continguts artístics. Defensor d'una idea de forma que recull ressons aristotèlics (ordre, harmonia i coherència), destaca aquells llibres en què la *dispositio* dels materials escapa de la simple acumulació apressada i inconnexa, i considera que és una virtut que la voluntat d'efecte artístic d'un poema o d'un volum estigui calculada fins als aspectes més externs o formals. Així doncs, «en unas fechas en que tanto abunda el poema rapsódico, de ocasionales e inconexos logros» (p. 171), pensa que cal evitar els elements gratuïts o arbitraris, tant en un poema com en un llibre, i també el desequilibri de qualsevol mena. Crític amb el formalisme buit de la crítica i de la poesia, i amb els que censuren els poetes amb una mètrica inequívoca, també el sabem contrari al deixatament, la vaguetat i la falta de consistència del subgènere del poema en prosa: «Contra quienes sólo exaltan en el género del poema en prosa su holgura y su dilatación, tal vez sea la hora de ponderar también el control con el que algunos logran contener esa natural tendencia y ponerla al servicio de la densidad semántica y de un movimiento centrípeto, de forma concentrada, ni más ni menos que ante cualquier poema, en verso o no» (p. 125).

Aquest semiòleg de la lectura, amb una sòlida formació dins del formalisme i la neoretòrica, no fa cap fàstic a aprendre dels grans lectors de poesia, i els seus models van des dels *new critics* fins a Roland Barthes, des de W. H. Auden fins a Joan Ferraté o Gabriel Ferrater. El pes estilístic i imaginatiu d'aquest darrer es deixa sentir més que cap altre sobre la seva ploma, i quan ens posem a descriure quins són els trets característics de la seva manera crítica presentarem, en negatiu, una traça ben pròpia de l'autor de Reus —d'altra banda, un dels principals crítics literaris de la segona meitat del segle xx en termes absoluts. Ballart sol definir conceptes crítics útils per a la seva argumentació (fal·làcia patètica, monòleg dramàtic, tensió...), i sovint aborda l'estudi d'un volum concret com a exemple d'una qüestió

teòrica. Les seves anàlisis són les pròpies d'un bon lector de poesia, atent i curiós, que prova de comprendre el que se li ofereix, sempre conscient que és un simple transmissor d'informació (en aquest cas privilegiada i transformada), i per això es posa al servei del públic, tot preguntant-se què pot trobar de nou en un poema, i què li pot resultar interessant. No cal dir que els seus exercicis beuen de la millor tradició de l'*explication du texte*, i pretenen fer sentit de les obres concretes, més enllà dels condicionants externs: Ballart se sostrau de les pugnes històriques i socials i se centra en la taxació dels poemes («la posición más inteligente será la de quien sepa mantenerse al margen de esa cerril i tediosa polémica que hace ya algún tiempo ha tomado la llamada 'poesía de la experiencia' por estéril *casus belli*, y apreciar la calidad de unos poemas, convincentes por sí mismos, lejos de un debate cuyos contendientes parecen no entender que la poesía puede y debe ser muchas cosas a la vez», p. 26). Aquesta llibertat d'esperit li permet trencar les imatges estereotipades d'un autor (com en el cas d'Antonio Carvajal) o reivindicar escriptors bandejats (com «el tan olvidado Juan Larrea», p. 93), ja que adverteix que «Holgazana algunas veces, alevosa otras, la crítica literaria suele colgar por desgracia a algunos autores, generalmente por su condición extemporánea, de francotiradores que renuncian a ingresar en ningún coto, unos sambenitos que la inercia, el mimetismo o simplemente la ignorancia convierten después en casi eternos, quién sabe si definitivos» (p. 91).

Les ressenyes que integren *Obra vista* són modèliques, pel fet de dotar de sentit tots aquells punts o parts d'un llibre que contenen algun aspecte significatiu per al lector. De manera que es converteixen en uns exercicis exemplars de pràctiques d'anàlisi literària en uns moments en què el lector comú, de mica en mica, ha anat perdent aquestes habilitats, els coneixements i l'atenció que es requereix per comentar en detall la poesia. Si bé es troba lluny de la crítica històrica o biogràfica, no hi falta un breu repàs de la trajectòria lírica de cada autor per situar el nou llibre en l'evolució (o represa) de la seva manera pròpia, ni la inserció de l'obra i del poeta en una tradició concreta i en alguna de les línies estètiques contemporànies. (Ben sovint, la seva poètica queda perfectament caracteritzada per la detecció dels referents específics que ha pres el poeta per elaborar el llibre.) Ballart sempre interpreta el títol, i ofereix les principals al·lusions intertextuals a què remetien les marques liminars del volum, descriu l'extensió dels poemes (i identifica el subgènere poètic), i busca elements comuns entre les peces (trets estilístic, temàtics, formals...), tot concretant —si és possible— la figura retòrica dominant de l'autor o de la nova obra. Com ja he indicat, el crític català s'atura en l'estructura del llibre (la qual determinarà el procés de lectura que seguirà el lector, tal com ell l'ha seguit), i detalla el patró constitutiu del llibre (lluny de la simple descripció de l'índex, pràctica a la qual s'han avesat els recensors del dia per tal d'omplir espai i no acabar parlant dels trets del volum).

Sincer, per bé i per mal, aquest teòric de la literatura també jutja severament una obra, contradint el poeta quan convé, i ens adverteix dels perills que no comet un escriptor, però als quals estava exposat. Ballart caracteritza la manera de cada poeta, i els canvis que s'hi puguin haver produït amb el nou llibre, així com la vigència o extemporaneïtat de formes i d'arguments. En aquest sentit, els aspectes artístics no sobresurten per sobre dels temàtics, i en aquests informes tant se'n oferirà una relació completa i exacta dels usos mètrics predominants, com una caracterització de cadascuna de les veus poètiques, i dels temes i motius que cada obra actualitza. A les pàgines d'*Obra vista* sovintegen les comparacions amb altres arts, com a estratègia discursiva que permet aclarir els procediments tècnics d'un poema. No obstant això, aquest professor universitari no oblida que una de les feines del crític consisteix a jutjar l'èxit estètic d'una obra —valoració amb què clou cada text—, i la d'oferir al públic una tria dels millors llibres i dels millors poemes; és per aquesta raó que en totes les ressenyes es fa explícit què és bo o dolent de cara a l'obra (i explica per què ho és). Encara que el rigor i la severitat són qualitats pròpies d'aquest estudiós de la literatura, el model censor d'un Aristarc no encaixa amb el tarannà de qui sempre es troba predisposat a destacar algun tret positiu o interessant d'un títol (cregut que algun lector li pot trobar).

Ballart no escull un volum volgudament dolent per criticar l'autor o per quedar-hi per damunt, domina les qüestions retòriques i l'utilatge mètric utilitzat en poesia —més que la majoria d'escriptors—, i no se li pot treure cap complex d'inferioritat pel fet de no ser poeta, ja que no ressalta cons-

tantment les mancances o absències que algú hi podria trobar a faltar. Al capdavant, no pot tenir cap enveja dels creadors perquè prova de ser creatiu en les seves ressenyes, i ens proposa un discurs perfectament elaborat, des del nivell lingüístic al semàntic; a més, cada text respon a un principi compositiu i estilístic suggerit per cada llibre de poesia, i des del títol de la ressenya a l'estructuració de la imaginació responen a una idea concreta i a una voluntat de fer conèixer de la millor manera possible la particularitat de cada nou volum. Malgrat tot, sí que podem descobrir una manera pròpia de construir els diferents textos que integren *Obra vista*: la conclusió de cada informe sempre sol oferir una metàfora final que reprèn el títol o que s'ha anat descabdellant des de l'encapçalament i que ha servit de *leitmotiv* de l'argumentació. A part d'això, i del fet de crear imatges o comparacions puntuals per fer comprendre millor una opinió determinada o un aspecte literari, Ballart posa una especial cura en l'elaboració dels *incipits*, de manera que per a la majoria d'inicis sol proposar una *narratio* ocupada per una al·lusió històrica o literària, la presentació enginyosa de l'autor, del volum, d'un problema teòric o d'algun aspecte concret que servirà de pretext per concretar, a continuació, la discussió que pretén abordar immediatament.

Pere Rovira, en l'interessant i perspicaç pròleg que encapçala *Obra vista*, destaca el gust de crític de Pere Ballart, la capacitat d'explicar-se en una matèria tan etèria (si es vol) com ho és la de la poesia, i la voluntat de fixar-se en els elements més perdurables de cada novetat lírica. El poeta català, però, valora especialment el seu estil, perquè «logra la feliç conjunció de un llenguatge apto para expresar las más finas sutilezas de la crítica, y el vigor de un estilo brillante y nítido, en el que jamás se encallan las ideas, la amenidad nunca es concesión y el tono mantiene siempre una difícil simbiosis de ironía y entusiasmo que pocas inteligencias poseen y aciertan a transmitir». Ballart treballa amb precisió, paciència i silenci, i posa la màxima atenció com qui sap que està operant un material sensible, per crear una crítica d'artificier: amb curiositat s'apropa a conèixer l'artifici tècnic d'un nou llibre de poesia, convençut que la poesia aconsegueix fer coses amb paraules, i pot explotar en l'interior de cada lector. Després de llegir cadascuna d'aquestes ressenyes, en què s'ha ajudat a armar la qualitat poètica o desactivar els efectes lírics nocius, estem més ben preparats per al coneixement concret i detallat de la paraula encesa i ja sabem alguna cosa més del funcionament d'aquest màgic artefacte que es diu poesia, ben capaç d'encendre guerres, fer-nos esclatar de joia, trencar-nos per dins o —igual que la mina que desconeixem que no ha esclatat— deixar-nos eixordats per la muda indiferència.